

בעניני שבעה עשר בתמוז - שיעור 867**I. פסקי רב שלמה זלמן אויערבאך מספר הליכות שלמה**

(א) בריא הזקוק לאכול דהיינו הסובל ממיחושי ראש אם מצטער ביותר נכון שיאכל פחות פחות מכשיעור ודלא כהערוך השלחן ואבאר

(ב) יחיד שחתם בתענית בכרכת שמע קולנו העונה בעת צרה חוזר מפני ששינה מטבע הברכה ודינו כמי שדילג והפסיד לגמרי את הברכה (הליכות שלמה פרק י"ג - הערה י"ג)

(ג) אין עושין חתונה בליל י"ז תמוז דהואיל דדיני בין המצרים מתחילים כבר בלילה ודלא כהאג"מ (ב - ק"ס) שהתיר בשעת הדחק

(ד) וכן אין נכון לעשות סעודת שבע ברכות בלילה זה דבעל נפש יחמיר בכל העינויים אף בלילה אבל במוצאי י"ז בתמוז עושין שבע ברכות דאין נוהגין דיני בין המצרים כנגד שמחת חתן וכלה

(ה) תענית אסתר שאני משאר תעניות שהיא רק מנהג לזכר התענית שהיה בימי מרדכי ולכן מותר לעשות החופה וז' ברכות בליל התענית

(ו) אין הקטנים מתענים בתעניות הציבור עד הגיעם לבר מצוה ואף בתעניות הסמוכות ליום הגיעם למצות לא ישלימו התענית אלא דינם ככל קטן שרשאי לאחר הזמן אכילתו ותו לא ואוכלים כדרכם וה"ה בת"ב

(ז) לענין קטן שהגדיל בעשרה באב או בי"ח בתמוז שחל ביום א' ות"ב נדחה ליום א' נוטה לומר דפטור מהתענית משום דתענית נדחה היא בגדר תשלומין וצ"ע

(ח) הוא אמר בג' דברים הורגלו רבים לעשותם ג' פעמים ואין להם יסוד על פי הלכה (כ) תענית הקטנים ג' פעמים קודם בר מצוה (ב) קריאה בספר תורה ג' פעמים כדי להתיר ע"י כך טלטול ממקום למקום (ג) ונטילת ידים ג' פעמים לתפלה שהורגלו אגב נטילת ידים שחרית שמפני הרוח רעה שצריכין ג"פ וגם לסעודה אין צריך ג' פעמים

(ט) מי שעל פי פקודת הרופאים אינו רשאי להתענות בי"ז בתמוז וכן בתשעה באב אלא באחד מהם בלבד יתענה ט' באב ואף שדעת הרדב"ז (ד - י"ג) דכל כה"ג אמרינן מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה מ"מ לא נקטינן כן

(י) רופאים המתעסקים בנתוחים הורה שלא יתענה אפילו בט' באב מ"מ אינו כן ביום הכפורים

(יא) מי שיום חופתו חל בסמיכות ליום התענית יסמוך על תענית הציבור שתעלה לו גם כן לשם התענית שלפני הנישואין ולא יתענה שוב ביום החופה דארבע תעניות חיוב הם מדברי קבלה ואילו תענית זו אינה אלא מנהג

(יב) תענית יאהרצייט יום שמת בו אביו ואמו אף שמצוה להתענות בו (שע"ו - ד) מכל מקום בזמנינו מפני חולשת הדורות מקילים בתענית זו ונראה דה"ה לענין נפלו תפילין מידו על הארץ

(יג) ספר תורה שנפל מתוך ארון הקודש רח"ל אין הציבור מתענים כיון שלא נפל הספר מידי אדם ואם נפל רק מצד אחד וצד השני נשאר ביד המחזיק דאין מתענין אך הורה שהמחזיק בעצמו ראוי שיפריש מעות לצדקה ועיין באג"מ (ג - סו"ס ג) דיש להתענות אף כשנפלה באונס וגם כל הרואין ואף שרוב מפרשים לא מפרשי כן ואם לא נפל כל הס"ת אלא רק מידו אחת ומהראוי להתענות אבל הרוצה להקל נמי אין מזניחין אותו

II. תענית י"ז בתמוז בא לכפר על חטא העגל שנעשה בו ביום ונשתברו בו הלוחות ובטל התמיד בבית ראשון והוקבעה ירושלים בבית שני ושרף אפוסטמוס הרשע את התורה ומ"מ אף שתלוי ברצון כבר רצוי וקיבלו עליהם ישראל מדור דור להתענות בהן

III. ג' התעניות חוץ מט' באב מותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה וא"צ להפסיק בהם מבעוד יום (תק"ג - ז) ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב חוץ מנעילת הסנדל ותשמיש אם ליל טבילתה (מ"ב ו) ודעת השל"ה דבעל נפש צריך להפסיק מבעוד יום ואפשר דיש להחמיר בי"ז בתמוז ובעשרה בטבת כמו מר"ח עד התענית (א"ר ופמ"ג שהובא בבה"ל תקנ"א - ד"ס מר"ס) ועיין בדעת תורה (תקנ"א - ז

ד"ה וע"ט) דאין לנהוג בימי התענית האיסורים של מ"ח עד התענית כמו כיבוס ותספורת ובשר ויין בליל התענית וטעות דפוס בא"ר ע"ש

IV. נישואין בליל התענית - עיין באג"מ (ב - קס"ח) שכתב דיש להקל משום דלדעת הבעל המאור (תענית י"ח) דאין אומרים עננו בלילה משום שהתענית מתחיל מבקר אמנם הרי"ף ורמב"ן ורש"י חולקין עליו שמתחיל בלילה מ"מ במנהג הולכין אחר המקל משמע דאין צריך להחמיר מטעם בעל נפש או מטעם מ"ח עד ט' באב בליל התענית ועיין באג"מ (סה"ע 3 - י"ג)

V. רחיצה בחמין ביום התענית - עיין בשער הציון (תק"ג - ח) דהביא הפמ"ג דאסור בחמין אבל מותר בצונן וקשה לדבריו דצריך להיות אסור אפילו בצונן מדין מ"ח עד התענית ולכן יותר טוב לרחוץ בחמין בלילה או בפורשין ביום (ד"ע) ואפשר דשאני מקוה דאין נוהגין איסור כנגדו אפילו ביום בחמין

VI. רחיצת הפה במים יש להתיר במקום צער רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה ובמקום צער גדול מותר אפילו בט' באב (מ"ב תקס"ז - י"ח) וכן מותר לצחצח השיניים במברשת במקום צער (שו"ת מנחת יצחק ז - ק"ט)

VII. יש מחמירים שלא לשמוע כלי זמר ונגינה אפילו בטייפ (פסקי תשובות תק"ג - ו בשם הקיצור שו"ע) וה"ה ריקודין כמו מ"ח עד התענית

VIII. בתספורת וכיבוס בגדים יש להחמיר אם יש דין מ"ח עד התענית מ"מ צ"ע בזה

IX. בשר ויין בליל התענית נכון להחמיר מ"מ לסעודת מצוה ודאי מותר

X. תרופות מותר לחולה ואם צריך לבלוע במים צריך לעשותו מר (אג"מ ג - ה"ב) ואין להתיר במים אלא באופן שאם לא לקחתה יגיע למי שפטור מהצום

XI. חולה וכל מי שפטור מן התענית הותרה לגמרי ואין צריך לצום תענית שעות אף אם יש ביכולת לצום שעות (תק"ד - ו) ומיהו נוהגין להתענות והמקיל לא הפסיד וכ"כ הערוך השלחן וע"ע במ"ב (י"ד) שצריך לצום תענית שעות

XII. קטנים אפילו בן י"ב שנה אינו מחויב לצום תענית שעות מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף ולא ממתקים ושאר מיני עינוגים ואם לקחם מעצמם אין צריך למחות (מ"ב תק"ג - ה)

XIII. עוברות ומיניקות שמצטערות הרבה אין להתענות בג' התעניות אלא שנהגו להחמיר (רמ"א תק"ג - ב) ואם מרגשת חולשה אין להחמיר (מ"ב ג) ויש מקילים אפילו אינן מצטערות ויש מקילים בכל הנשים שיכולין ללדת עוד וצ"ע בקולות אלו

XIV. תפלת עננו לחולה או קטן - עיין בבה"ל (תקס"ה - ד"ה זין) דיחיד שאינו מתענה אין לומר עננו בשום פנים כהמאמר מרדכי ודלא כהב"ח אמנם המ"ב (תקס"ח - ג) כתב שמי שאכל יכול לומר עננו ביום "התענית הזו" ועיין בשו"ת שבט הלוי (ה - ס - ז) שמתרץ דבסימן תקס"ח מיירי ששכח ואכל ועיקר התענית עוד עליו ובסימן תקס"ה מיירי שאינו מחויב בהתענית ולכן כן העיקר לקטן ולחולה דאינם אומרים עננו

XV. אכילה קודם עלות השחר (4:28) ולא דוקא אלא חצי שעה קודם (3:58) (מ"ב פ"ט - כ"ז) ואם התחיל לאכול פת או מזונות קודם חצי שעה מותר להמשיך עד עלות השחר ואם ישן שינת קבע אינו אוכל א"כ התנה לאכול ולשתות מקודם וא"צ תנאי אם רגיל לשתות אחר השינה (מ"ב תקס"ז - ו)

XVI. לעולה לתורה אין לקרות למי שאין בדעתו להשלים התענית (מ"ב תקס"ו - כ) אבל לשחרית מותר אם היום בלאו הכי צריך לקרות בתורה ויש מחמירין דיש חשש ברכה לבטלה ויש מקילין דהברכה מפני כבוד הציבור (מ"ב כ"ח) אמנם דעת החת"ס (ק"י) דתענית ציבור הרי הוא יום שחייב בקריאת התורה ואפילו אין כלל מתענים חייבים לקרות בתורה ומ"מ ספק ברכות להקל ולכן צריך לקרות דוקא המתענים וה"ה להבעל קורא לקרות ויחל אמנם

להוצאה והכנסה ולהגבהה ולגלילה מותר לתת למי שאינו מתענה (פסקי תשובות תקס"ו - ז)

XVII. אם מותר ליגע במאכלים בתענית ציבור - עיין בתה"ד (קמ"ז) בשם גאון אחד
טוב לזהר דאיכא למיגזר כמו חמץ דילמא אתי למיכל מ"מ יש לחלק דתענית אסור בכל מיני מאכל ומשתה משא"כ חמץ לכן החמיר יותר וכ"כ המג"א (תרי"ז - ח) חילוק זה ופסק הרמ"א דמותר ביוה"כ ליגע באוכלים ומשקים ליתן לקטנים והט"ז (סק"ח) כתב דשאני יוה"כ דאימת הדין עליו משא"כ חמץ בפסח וע"ז כתב הפמ"ג (מ"ז - ח) דבשאר תעניות אסור ליגע במאכלים שלא לצורך כחמץ בפסח דאסור אף בשל עכו"ם דאין כאן ההיתר של אימת הדין וכן משמע מהמרש"ם (דעת תורה תקמ"ט - ח) וע"ש (תרי"ז - י) וכ"כ הכף החיים (תרי"ז - י"ו) ולכן ה"ה ליגע במאכלים בתענית הוא דרך חשש ולא דרך גזירה וכ"כ המהרי"ל לאיסור ועיין במ"ב (סקל"ז) וכן בשו"ע הרב (תרי"ח - ט) להיתר

XVIII. מי ששכח ובירך על המאכל או משקה בתענית ונזכר מהתענית

(א) לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא

1. להרמב"ם (זרכות ח - ט"ו) דאורייתא וכן פסק השו"ע (רט"ו - ז)
2. ולתוספות (ר"ה ל"ג) שהוא אסמכתא בעלמא והוא דרבנן וכן פסק הפרי חדש (קכ"ח) וחזו"א (קל"ז - ו) ועיין במ"ב (רט"ו - סק"כ) השם בלא ברכה אפילו בלעז לדברי הכל דאורייתא
3. לשיטת הרמב"ם אוכל או שותה פחות מכשיעור שלא יעבור על איסור דאורייתא וראיה משבת (ד-) דהדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם איסור סקילה (רנ"ז - ו) אבל לשיטת התוספות טוב שלא לשתות כי הוא שוגג על דרבנן וזה טוב יותר ממזיד על דרבנן ושכח ואל תעשה עדיף

(ב) יש מחלוקת אם יכול לטעום בתענית

1. שיטת הר"ן בשם הרא"ה דשיעור איסור אכילה בתענית הוא ככותבת והובא בב"י (תקס"ח) וכן כתב השו"ת צמח צדק בשער המילואים (ח)
2. שיטת העקרי הד"ט שאסור לטעום כלל בתענית ולכן יש כאן ספק איסור בתענית ואין ספק מוציא מידי ודאי איסור דלא תשא

(ג) לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

1. השו"ת פנים מאירות (ג - ט) הוא מחיקה על ברכה לבטלה ועוקר האיסור לגמרי
2. הערוך השלחן (סוף ר"ו) רק בגדר סליחה ולא מחיקה
3. החזו"א (קל"ז - ו) מחיקת האיסור כיון שהוא רק דרבנן
4. טועם ופולט דלכמה פוסקים לא הוי ברכה לבטלה (תשובות והנהגות ח - שכ"ט)
5. ועיין ברמ"א (רט"ח - ה) בענין הבדלה וברמ"א (תקט"ו - ח) בענין מוקצה
6. ועיין ביביע אומר (יו"ד ז - ה) לענין מאכלי חלב ובבשר בשבוע שחל בו ת"ב ועל מאכל האסור מצד עצמו

XIX. התשובה היא העיקר ולא התענית - עיין ברמב"ם (תענית ה) דעיקר מטרת הצום
כדי לפתוח דרכי התשובה ועיין במ"ב (תקמ"ט - ח) דאין התענית אלא הכנה לתשובה ואותם האנשים שכשהם מתענים עוסקים בדברים בטלים תפשו הטפל והניחו העיקר וכ"כ הגר"ח מכריסק אם אין תשובה חסר בקיום עיקר חפצא דצום ולכן לא רצה לגזור צום עבור אחינו בני רוסיא ולא להקל באנו על כח התענית אלא להחמיר בחיוב תשובה ולפי"ז אף האנשים הפטורים מלהתענות אינם פטורים מחיוב התשובה שיש על כל הציבור ועוד הג' תעניות בזמנים אלו הם מנהג (רמז"ס ה - ה) אמנם התשובה היא מצות עשה בכל עת (תשובות והנהגות ג - ק"ד)

XX. לכן יש חיוב על כל אחד ואחד לקבל עליו לתקן רק דבר אחד כמו בלימוד התורה או בתפלה או בגמילת חסדים וכדומה ורק דבר קטן שהוא בטוח שיכול לקיים ויהיה לו ולכל משפחתו ולכל קהל ישראל לזכות גדול להביא הגואל צדק במהרה בימנו